

§2

GIÁ TRỊ LƯỢNG GIÁC CỦA MỘT CUNG

I – GIÁ TRỊ LƯỢNG GIÁC CỦA CUNG α

1

Nhắc lại khái niệm giá trị lượng giác của góc α , $0^\circ \leq \alpha \leq 180^\circ$.

Ta có thể mở rộng khái niệm giá trị lượng giác cho các cung và góc lượng giác.

1. Định nghĩa

Trên đường tròn lượng giác cho cung

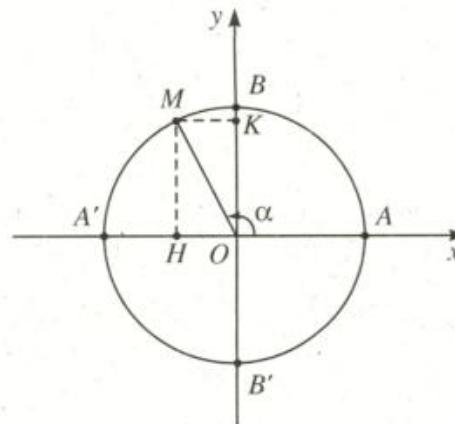
$\widehat{AM}$ có số $\widehat{AM} = \alpha$ (còn viết $\widehat{AM} = \alpha$)
(h.48).

Tung độ $y = \overline{OK}$ của điểm M gọi là sin của α và kí hiệu là $\sin \alpha$.

$$\sin \alpha = \overline{OK}.$$

Hoành độ $x = \overline{OH}$ của điểm M gọi là cosin của α và kí hiệu là $\cos \alpha$.

$$\cos \alpha = \overline{OH}.$$

Hình 48

Nếu $\cos \alpha \neq 0$, tỉ số $\frac{\sin \alpha}{\cos \alpha}$ gọi là tang của α và kí hiệu là $\tan \alpha$ (người ta còn dùng kí hiệu $\text{tg } \alpha$)

$$\tan \alpha = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha}.$$

Nếu $\sin \alpha \neq 0$, tỉ số $\frac{\cos \alpha}{\sin \alpha}$ gọi là cötang của α và kí hiệu là $\cot \alpha$ (người ta còn dùng kí hiệu $\text{cotg } \alpha$)

$$\cot \alpha = \frac{\cos \alpha}{\sin \alpha}.$$

Các giá trị $\sin \alpha$, $\cos \alpha$, $\tan \alpha$, $\cot \alpha$ được gọi là các **giá trị lượng giác của cung α** .

Ta cũng gọi trục tung là **trục sin**, còn trục hoành là **trục cosin**.

CHÚ Ý

1. Các định nghĩa trên cũng áp dụng cho các góc lượng giác.
2. Nếu $0^\circ \leq \alpha \leq 180^\circ$ thì các giá trị lượng giác của góc α chính là các giá trị lượng giác của góc đó đã nêu trong SGK Hình học 10.

Tính $\sin \frac{25\pi}{4}$, $\cos(-240^\circ)$, $\tan(-405^\circ)$.

2. Hệ quả

- 1) $\sin \alpha$ và $\cos \alpha$ xác định với mọi $\alpha \in \mathbb{R}$. Hơn nữa, ta có

$$\begin{aligned}\sin(\alpha + k2\pi) &= \sin \alpha, \forall k \in \mathbb{Z}; \\ \cos(\alpha + k2\pi) &= \cos \alpha, \forall k \in \mathbb{Z}.\end{aligned}$$

- 2) Vì $-1 \leq \overline{OK} \leq 1$; $-1 \leq \overline{OH} \leq 1$ (h.48) nên ta có

$$\begin{aligned}-1 \leq \sin \alpha &\leq 1 \\ -1 \leq \cos \alpha &\leq 1.\end{aligned}$$

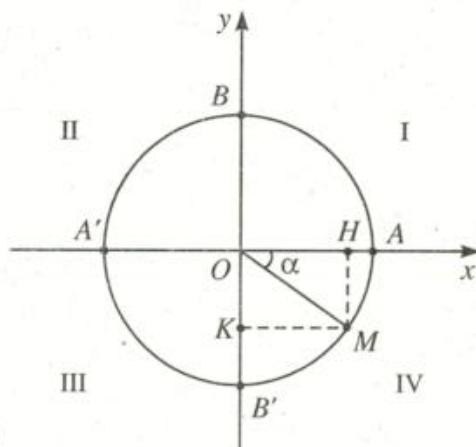
- 3) Với mọi $m \in \mathbb{R}$ mà $-1 \leq m \leq 1$ đều tồn tại α và β sao cho $\sin \alpha = m$ và $\cos \beta = m$.

- 4) $\tan \alpha$ xác định với mọi $\alpha \neq \frac{\pi}{2} + k\pi$ ($k \in \mathbb{Z}$).

Thật vậy, $\tan \alpha$ không xác định khi và chỉ khi $\cos \alpha = 0$, tức là điểm cuối M của cung $\widehat{AM}$ trùng với B hoặc B' (h.48), hay $\alpha = \frac{\pi}{2} + k\pi$ ($k \in \mathbb{Z}$).

- 5) $\cot \alpha$ xác định với mọi $\alpha \neq k\pi$ ($k \in \mathbb{Z}$). Lập luận tương tự 4).

- 6) Dấu của các giá trị lượng giác của góc α phụ thuộc vào vị trí điểm cuối của cung $\widehat{AM} = \alpha$ trên đường tròn lượng giác (h.49).

Hình 49

Bảng xác định dấu của các giá trị lượng giác

Góc phân tư Giá trị lượng giác	I	II	III	IV
$\cos \alpha$	+	-	-	+
$\sin \alpha$	+	+	-	-
$\tan \alpha$	+	-	+	-
$\cot \alpha$	+	-	+	-

3. Giá trị lượng giác của các cung đặc biệt

α	0	$\frac{\pi}{6}$	$\frac{\pi}{4}$	$\frac{\pi}{3}$	$\frac{\pi}{2}$
$\sin \alpha$	0	$\frac{1}{2}$	$\frac{\sqrt{2}}{2}$	$\frac{\sqrt{3}}{2}$	1
$\cos \alpha$	1	$\frac{\sqrt{3}}{2}$	$\frac{\sqrt{2}}{2}$	$\frac{1}{2}$	0
$\tan \alpha$	0	$\frac{1}{\sqrt{3}}$	1	$\sqrt{3}$	Không xác định
$\cot \alpha$	Không xác định	$\sqrt{3}$	1	$\frac{1}{\sqrt{3}}$	0

II – Ý NGHĨA HÌNH HỌC CỦA TANG VÀ CÔTANG

Từ định nghĩa của $\sin \alpha$ và $\cos \alpha$, hãy phát biểu ý nghĩa hình học của chúng.

1. Ý nghĩa hình học của $\tan \alpha$

Từ A vẽ tiếp tuyến $t'At$ với đường tròn lượng giác. Ta coi tiếp tuyến này là một trục số bằng cách chọn gốc tại A và vectơ đơn vị $\vec{i} = \overrightarrow{OB}$.

Cho cung lượng giác $\widehat{AM}$ có số đo là α ($\alpha \neq \frac{\pi}{2} + k\pi$). Gọi T là giao điểm của OM với trục $t'At$ (h.50).

Giả sử T không trùng với A . Vì $MH \parallel AT$, ta có $\frac{AT}{HM} = \frac{OA}{OH}$. Từ đó suy ra

$$\frac{\overline{AT}}{\overline{HM}} = \frac{\overline{OA}}{\overline{OH}}. \quad (1)$$

Vì $\overline{HM} = \sin \alpha$, $\overline{OH} = \cos \alpha$ và $\overline{OA} = 1$
nên từ (1) suy ra

$$\tan \alpha = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha} = \frac{\overline{HM}}{\overline{OH}} = \frac{\overline{AT}}{\overline{OA}} = \overline{AT}.$$

Khi T trùng A thì $\alpha = k\pi$ và $\tan \alpha = 0$. Vậy

$$\boxed{\tan \alpha = \overline{AT}.}$$

|| $\tan \alpha$ được biểu diễn bởi độ dài đại số của vectơ $\overrightarrow{AT}$ trên trục $t'At$.
Trục $t'At$ được gọi là **trục tang**.

2. Ý nghĩa hình học của $\cot \alpha$

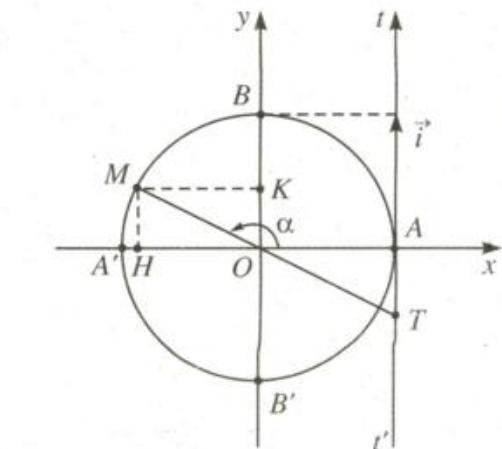
Từ B vẽ tiếp tuyến $s'Bs$ với đường tròn lượng giác và xác định trên tiếp tuyến này một trục có gốc tại B và vectơ đơn vị bằng $\overrightarrow{OA}$.

Cho cung lượng giác $\widehat{AM}$ có số đo là α ($\alpha \neq k\pi$).

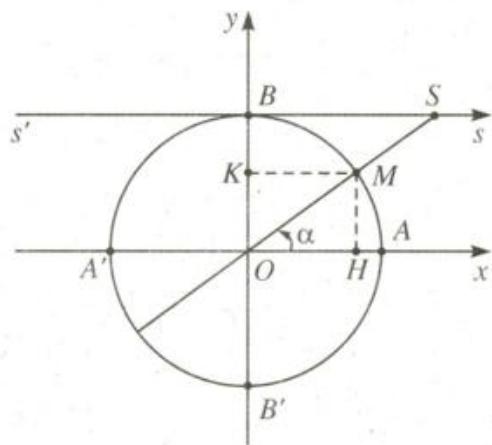
Gọi S là giao điểm của OM và trục $s'Bs$ (h.51).

Lí luận tương tự mục trên, ta có

$$\boxed{\cot \alpha = \overline{BS}.}$$

Hình 50

Hình 51

|| $\cot \alpha$ được biểu diễn bởi độ dài đại số của vectơ $\overrightarrow{BS}$ trên trục $s'Bs$. Trục $s'Bs$ được gọi là **trục cötang**.

4

Từ ý nghĩa hình học của $\tan \alpha$ và $\cot \alpha$ hãy suy ra với mọi số nguyên k ,
 $\tan(\alpha + k\pi) = \tan \alpha$, $\cot(\alpha + k\pi) = \cot \alpha$.

III – QUAN HỆ GIỮA CÁC GIÁ TRỊ LƯỢNG GIÁC

1. Công thức lượng giác cơ bản

Đối với các giá trị lượng giác, ta có các hằng đẳng thức sau

$$\begin{aligned}\sin^2 \alpha + \cos^2 \alpha &= 1 \\ 1 + \tan^2 \alpha &= \frac{1}{\cos^2 \alpha}, \quad \alpha \neq \frac{\pi}{2} + k\pi, k \in \mathbb{Z} \\ 1 + \cot^2 \alpha &= \frac{1}{\sin^2 \alpha}, \quad \alpha \neq k\pi, k \in \mathbb{Z} \\ \tan \alpha \cdot \cot \alpha &= 1, \quad \alpha \neq \frac{k\pi}{2}, k \in \mathbb{Z}.\end{aligned}$$

5

Từ định nghĩa của $\sin \alpha$, $\cos \alpha$ hãy chứng minh hằng đẳng thức đầu tiên, từ đó suy ra các hằng đẳng thức còn lại.

2. Ví dụ áp dụng

Ví dụ 1. Cho $\sin \alpha = \frac{3}{5}$, với $\frac{\pi}{2} < \alpha < \pi$. Tính $\cos \alpha$.

Giải. Ta có $\cos^2 \alpha = 1 - \sin^2 \alpha = \frac{16}{25}$, do đó $\cos \alpha = \pm \frac{4}{5}$.

Vì $\frac{\pi}{2} < \alpha < \pi$ nên điểm cuối của cung α thuộc cung phần tư thứ II, do đó $\cos \alpha < 0$.

Vậy $\cos \alpha = -\frac{4}{5}$.

Ví dụ 2. Cho $\tan \alpha = -\frac{4}{5}$, với $\frac{3\pi}{2} < \alpha < 2\pi$. Tính $\sin \alpha$ và $\cos \alpha$.

Giải. Ta có

$$\cos^2 \alpha = \frac{1}{1 + \tan^2 \alpha} = \frac{1}{1 + \frac{16}{25}} = \frac{25}{41}$$

suy ra $\cos \alpha = \frac{\pm 5}{\sqrt{41}}$.

Vì $\frac{3\pi}{2} < \alpha < 2\pi$ nên điểm cuối của cung α nằm ở cung phần tư thứ IV, do

đó $\cos \alpha > 0$. Vậy $\cos \alpha = \frac{5}{\sqrt{41}}$.

$$\text{Từ đó } \sin \alpha = \tan \alpha \cdot \cos \alpha = -\frac{4}{5} \cdot \frac{5}{\sqrt{41}} = -\frac{4}{\sqrt{41}}.$$

Ví dụ 3. Cho $\alpha \neq \frac{\pi}{2} + k\pi, k \in \mathbb{Z}$.

$$\text{Chứng minh rằng } \frac{\cos \alpha + \sin \alpha}{\cos^3 \alpha} = \tan^3 \alpha + \tan^2 \alpha + \tan \alpha + 1.$$

Giải. Vì $\alpha \neq \frac{\pi}{2} + k\pi$ nên $\cos \alpha \neq 0$, do đó cả hai vế của đẳng thức cần chứng minh đều có nghĩa. Ta có

$$\begin{aligned} \frac{\cos \alpha + \sin \alpha}{\cos^3 \alpha} &= \frac{1}{\cos^2 \alpha} \cdot \frac{\cos \alpha + \sin \alpha}{\cos \alpha} \\ &= (1 + \tan^2 \alpha)(1 + \tan \alpha) \\ &= \tan^3 \alpha + \tan^2 \alpha + \tan \alpha + 1. \end{aligned}$$

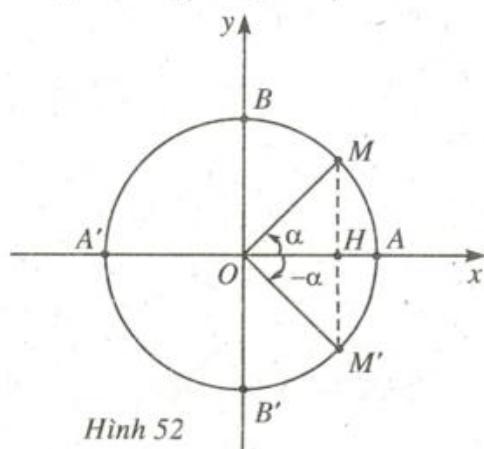
3. Giá trị lượng giác của các cung có liên quan đặc biệt

1) *Cung đối nhau* : α và $-\alpha$.

Các điểm cuối của hai cung $\alpha = \widehat{AM}$

và $-\alpha = \widehat{A'M'}$ đối xứng nhau qua trục hoành (h.52), nên ta có

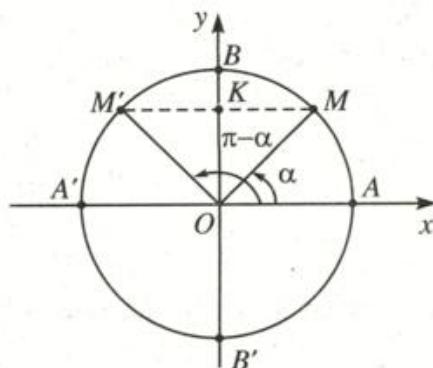
$$\begin{aligned} \cos(-\alpha) &= \cos \alpha \\ \sin(-\alpha) &= -\sin \alpha \\ \tan(-\alpha) &= -\tan \alpha \\ \cot(-\alpha) &= -\cot \alpha. \end{aligned}$$

2) **Cung bù nhau : α và $\pi - \alpha$.**

Các điểm cuối của hai cung $\alpha = \widehat{AM}$ và $\pi - \alpha = \widehat{AM'}$ đối xứng nhau qua trục tung (h.53), nên ta có

$$\begin{aligned}\sin(\pi - \alpha) &= \sin \alpha \\ \cos(\pi - \alpha) &= -\cos \alpha \\ \tan(\pi - \alpha) &= -\tan \alpha \\ \cot(\pi - \alpha) &= -\cot \alpha.\end{aligned}$$

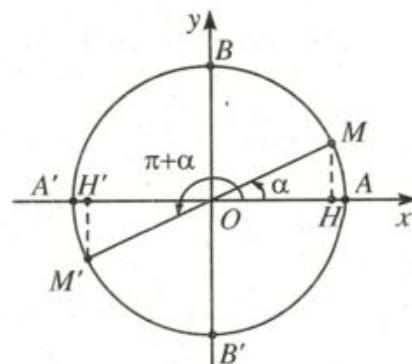

Hình 53

3) **Cung hơn kém π : α và $(\alpha + \pi)$.**

Các điểm cuối của hai cung α và $(\alpha + \pi)$ đối xứng nhau qua gốc toạ độ O (h.54), nên ta có

$$\begin{aligned}\sin(\alpha + \pi) &= -\sin \alpha \\ \cos(\alpha + \pi) &= -\cos \alpha \\ \tan(\alpha + \pi) &= \tan \alpha \\ \cot(\alpha + \pi) &= \cot \alpha.\end{aligned}$$

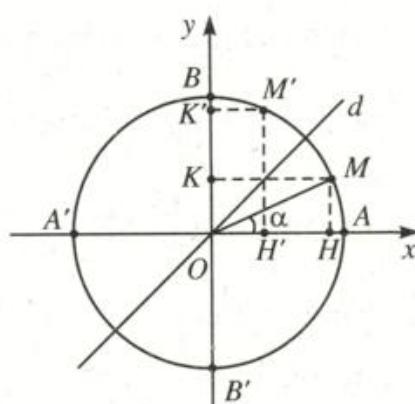

Hình 54

4) **Cung phụ nhau : α và $\left(\frac{\pi}{2} - \alpha\right)$.**

Các điểm cuối của hai cung α và $\left(\frac{\pi}{2} - \alpha\right)$ đối xứng nhau qua phân giác d của góc xOy (h.55), nên ta có

$$\begin{aligned}\sin\left(\frac{\pi}{2} - \alpha\right) &= \cos \alpha \\ \cos\left(\frac{\pi}{2} - \alpha\right) &= \sin \alpha \\ \tan\left(\frac{\pi}{2} - \alpha\right) &= \cot \alpha \\ \cot\left(\frac{\pi}{2} - \alpha\right) &= \tan \alpha.\end{aligned}$$

Hình 55

Tính $\cos\left(-\frac{11\pi}{4}\right)$, $\tan\frac{31\pi}{6}$, $\sin(-1380^\circ)$.

Bài tập

1. Có cung α nào mà $\sin\alpha$ nhận các giá trị tương ứng sau đây không ?
  - a) $-0,7$;
  - b) $\frac{4}{3}$;
  - c) $-\sqrt{2}$;
  - d) $\frac{\sqrt{5}}{2}$.
2. Các đẳng thức sau có thể đồng thời xảy ra không ?
  - a) $\sin\alpha = \frac{\sqrt{2}}{3}$ và $\cos\alpha = \frac{\sqrt{3}}{3}$;
  - b) $\sin\alpha = -\frac{4}{5}$ và $\cos\alpha = -\frac{3}{5}$;
  - c) $\sin\alpha = 0,7$ và $\cos\alpha = 0,3$.
3. Cho $0 < \alpha < \frac{\pi}{2}$. Xác định dấu của các giá trị lượng giác
  - a) $\sin(\alpha - \pi)$;
  - b) $\cos\left(\frac{3\pi}{2} - \alpha\right)$;
  - c) $\tan(\alpha + \pi)$;
  - d) $\cot\left(\alpha + \frac{\pi}{2}\right)$.
4. Tính các giá trị lượng giác của góc α , nếu
  - a) $\cos\alpha = \frac{4}{13}$ và $0 < \alpha < \frac{\pi}{2}$;
  - b) $\sin\alpha = -0,7$ và $\pi < \alpha < \frac{3\pi}{2}$;
  - c) $\tan\alpha = -\frac{15}{7}$ và $\frac{\pi}{2} < \alpha < \pi$;
  - d) $\cot\alpha = -3$ và $\frac{3\pi}{2} < \alpha < 2\pi$.
5. Tính α , biết
  - a) $\cos\alpha = 1$;
  - b) $\cos\alpha = -1$;
  - c) $\cos\alpha = 0$;
  - d) $\sin\alpha = 1$;
  - e) $\sin\alpha = -1$;
  - f) $\sin\alpha = 0$.